

Adrian Talarek

Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie

ORCID 0000-0002-6313-6744

PROPAGANDOWE WYKORZYSTANIE ŚWIĄT I ROCZNIC W OKRESIE STALINOWSKIM (1945-1956) NA PRZYKŁADZIE REGIONU DOLNOŚLĄSKIEGO I CZĘSTOCHOWSKIEGO

Święto w systemie władzy komunistycznej było bardzo specyficzną przestrzenią konstruowania pewnych znaczeń propagandowych, nadawanych i odbieranych w konwencji wolnego czasu i społecznej rekreacji. Umożliwia to organizatorom tych działań na większe niż w innych sytuacjach komunikacyjnych (działania propagandowe prowadzone w zakładach pracy) skupienie się na świadomości odbiorców. Organizacja święta pozwala na zgromadzenie dużej liczby uczestników i poddanie ich zmasowanej, przemyślanej manipulacji intelektualnej i emocjonalnej. Powszechność święta i jego zdolność do kształtowania pozytywnych emocji społecznych jest dla każdej władzy bezcenną okazją do zbiccia pożytecznego dla niej kapitału politycznego. Z tych właśnie względów analiza świąt wdrożonych do publicznej realizacji jest miarodajną platformą dla charakterystyki pewnych metod propagandy komunistycznej¹. Kanon obchodów świąt państwowych w Polsce Ludowej był praktycznie taki sam. Najważniejszymi były: Święto Pracy, Święto Odrodzenia Polski, Święto Wojska Polskiego oraz Święto Rewolucji Październikowej. Były też inne mniejsze święta, jednak te wymienione były najważniejsze i najbardziej hucznie obchodzone. Tematem artykułu jest ukazanie, w jaki sposób władze polskie w okresie stalinowskim wykorzystywały różnego rodzaju uroczystości do celów propagandowych na przykładzie dwóch różnych regionów.

Okres stalinowski przyniósł ideologizację życia społecznego we wszystkich dziedzinach życia, jakie obejmował. Niezwykle znaczenie uzyskały także rytuały państwowe. Dotychczas istniejące wątki oficjalnego ceremoniału zostały bardziej rozbudowane i bardziej poddane ideologii komunistycznej. Piotr Osęka, w pracy poświęconej świętom i uroczystościom państwowym w latach 1944-1956, zwraca dużą uwagę na to, że wszystko miało znaczenie dla „świata oficjalnego”, który był lansowany przez wszystkie kraje, które należały do bloku wschodniego. Osęka podzielił komunistyczny rok obrzędowy na święta, które były obchodzone na terenie całego kraju²:

– 1 stycznia – Nowy Rok,

¹ E. Aronson, A. Pratkanis, *Wiek propagandy*, Warszawa 2005, s. 34.

² P. Osęka, *Rytuały stalinizmu. Oficjalne święta i uroczystości rocznicowe w Polsce 1944-1956*, Warszawa 2007, s. 95, 102.

- 17 stycznia – wyzwolenie Warszawy,
- 27 stycznia – rocznica śmierci Lenina,
- 23 lutego – rocznica powstania armii radzieckiej,
- 8 marca – Dzień Kobiet,
- 1 maja – Święto Pracy,
- od połowy maja do połowy czerwca – Święto Ludowe,
- 1 czerwca – Dzień Dziecka,
- ostatni tydzień czerwca – Święto Morza,
- 22 lipca – Święto Odrodzenia Polski,
- trzecia niedziela sierpnia – Święto Lotnictwa Polskiego,
- pierwsza połowa września – dożynki,
- 12 października – Dzień Wojska Polskiego,
- 7 listopada – rocznica rewolucji październikowej,
- 4 grudnia – Święto Górnicze,
- 21 grudnia – urodziny Stalina.

Oczywiście to nie są wszystkie święta, jakie były obchodzone przez władze (partyjno-państwowe), którym towarzyszyła rozbudowana oprawa rytualna, angażująca dużą część społeczeństwa. Wszystkie te święta miały za zadanie przyciągnąć widza i sprawić, żeby chciał rokrocznie brać w nich udział i być częścią tych wydarzeń, które rozgrywały się na jego oczach – np. święto 1 Maja czy Święto Odrodzenia 22 Lipca³.

Maszyna świąt stalinowskich angażowała duże zasoby organizacyjne państwa. W 1949 roku według danych szacunkowych w skali całego kraju odbyło się około pół miliona masówek w zakładach pracy i około 40 tysięcy wieców, pochodów oraz akademii⁴. By propaganda skutecznie spełniała stawiane przed nią zadania, musiała być totalna, wszechobecna i zaistnieć w każdym aspekcie życia każdego człowieka epoki komunizmu. Rzecz jasna, rozmach propagandy nie był jedynym warunkiem jej skuteczności. Ważne przede wszystkim było to, by działania propagandowe nie toczyły się jedynie równoległe z życiem obywatela, by propaganda nie była tylko hałsem, które każdy mijał w drodze do pracy, ulotką, która została rzucona pod drzwi bądź artykułem pobieżnym, który ukazywał się w gazecie. Propaganda musiała być nieodłącznym elementem życia, musiała się przewijać w każdej nawet najmniejszej działalności obywatela. Mało tego, komuniści próbowali uczynić wszystko, by odbiorca propagandy stał się aktywnym uczestnikiem działań propagandowych, a często również ich narzędziem. Stąd obecność treści propagandowych w nauczaniu szkolnym, stąd masówki i zebrania urządzane w zakładach pracy, stąd magiczny i niepowtarzalny ry-

³ *Ibidem*, s. 102.

⁴ Dane przybliżone zestawione na podstawie meldunków Wydziału Organizacyjnego KC; Meldunki wydziału organizacyjnego KC, pierwszy-czwarty-kwartał 1949, [w:] P. Osęka, *op. cit.*, s. 243.

tuał i klimat święta pierwszomajowego⁵. Ogromna większość świąt komunistycznych zawierała w sobie element mobilizacji, każda zaś mobilizacja odbywała się w świątecznym nastroju. Zamiłowanie do tłumnych zgromadzeń i przedsięwzięć angażujących miliony obywateli było formą samooszukiwania się rządzących, którzy organizowali te przedsięwzięcia, aby móc uwierzyć, że obywatele uczestniczą w budowaniu ustroju. Niewątpliwie w grę wchodziła także bardziej pragmatyczna kalkulacja – akcje mobilizacyjne zaprzętały dużą uwagę społeczeństwa, pochłaniały jego czas i energię. Mogło to zapobiegać takim zjawiskom negatywnym, jak zbiorowy opór czy choćby masowe formułowanie roszczeń pod adresem władzy⁶.

Słowo świąteczne stanowiło przede wszystkim element rytuału przejawiającego się na różnych poziomach. Był on konsekwencją i jednocześnie przyczyną zaburzenia naturalnej hierarchii funkcji, jaką powinien pełnić tekst. Jeśli funkcja komunikatywna ustępuje pierwszeństwa funkcji fatycznej, czy nawet funkcji rytualnej, wtedy jasne się staje, że istota tekstów pierwszomajowych nie polegała na informacyjności, nie polegała na zaistnieniu w określonym miejscu i czasie – w tym wypadku w określonej czasoprzestrzeni świątecznej. Owo zaistnienie miało być może w założeniu sprzyjać kontaktowi, ale przez dominację funkcji rytualnej kontakt ten okazywał się często pozorny⁷. W propagandzie PRL-owskiej nastąpiła zmiana uporządkowania funkcji języka – funkcja komunikatywna nie była już najważniejsza, w związku z tym język mógł stracić dominujące znaczenie, prymarny charakter, stając się jednym z elementów rytuału, funkcjonującymi z innymi kodami na równi. Uprzedmiotowienie języka sprowadza go do roli jedynie rytualnego gestu w świątecznej czasoprzestrzeni, która może stanowić argument potwierdzający powyższe założenia. Rola języka była jednak znaczniejsza od innych kodów, jego prymarność mimo wszystko zostaje zachowana⁸. Być może najgłębszą, najbardziej prawdziwą funkcją PRL-owskich obrzędów nie było agitowanie za komunizmem ani kreowanie mirażu jednomyślności, lecz budowanie przeświadczenia, że to miało być wieczne i niezmienne. To, że żyjemy w wolnej Polsce, że możemy cieszyć się prawdziwą demokracją, przy wszystkich jej ułomnościach, powoduje, że praca PRL-owskich propagandzistów zakończyła się klęską⁹.

Z racji oficjalnie podkreślanego przez władze komunistyczne sojusz robotniczo-chłopskiego, propagandowo stanowiącego filar systemu narzuconego w Polsce zaraz po zakończeniu drugiej wojny światowej w 1945 roku, ważne miejsce w kalendarzu

⁵ M. Czyżniewski, *Propaganda polityczna władzy ludowej w Polsce 1944-1956*, Warszawa 2006, s. 258.

⁶ P. Osęka, *op. cit.*, s. 245.

⁷ A.D. Stasiński, *Święto zawłaszczonych znaczeń. 1 Maja w PRL. Ideologia, rytuał, język*, Wrocław 2006, s. 220.

⁸ *Ibidem*, s. 250.

⁹ *Ibidem*, s. 262.

świąt państwowych zajmowały obchody Święta Ludowego¹⁰, chociaż ich rozmiary były znacznie mniejsze i znacznie skromniejsze w porównaniu z obchodami świąt 1 Maja czy też 22 Lipca. Podobnie jak już zostało to wcześniej podkreślone w przypadku dat ważnych dla Polski Ludowej, czyli 1 Maja i 22 Lipca, starano się w jak najbardziej przekonujący sposób na zwoływanych specjalnie w tych celach zebraniach w poszczególnych gromadach skłonić uczestników do podejmowania różnych zobowiązań produkcyjnych. W czerwcu 1952 roku uroczystości Święta Ludowego odbyły się dokładnie w 63 miejscowościach w Polsce, w których udział wziąć mogło około 120 tys. osób, natomiast rok później ta liczba wyniosła 150 tys. osób, w tym 70 tys. stanowili chłopi. Podobną frekwencję miały także wrześniowe dożynki, choć osiągnąć ją przede wszystkim dzięki uczestnictwu ekip robotniczych, które, jak już zostało to wcześniej sformułowane, były przywożone z miasta, aby podwyższyć liczbę osób, które brały udział w tych wydarzeniach. Tam, gdzie nie docierały transporty robotnicze, udział ludzi w takich świątach był znacznie mniejszy¹¹. W 1948 roku w Zgorzelcu odbyły się uroczystości pierwszomajowe złożone z pochodu i akademii, podczas której nastąpiło „odsłonięcie sztandaru Powiatowego Komitetu PPR”¹².

O ile 1 maja należał do PPR, to zgorzeleckie Starostwo Powiatowe w 1948 roku przygotowywało na 2 maja Bieg Narodowy. W zachowanym planie przygotowawczym czytamy:

11.10. Zbiórka zawodników do biegu narodowego przed gmachem gimnazjum i Liceum Państwowego oraz wymarsz do Defilady.

Porządek marszu:

1. Orkiestra (o ile będzie)
2. Przewodniczący
3. Komisja przygotowawcza
4. Sędziowie
5. Flaga państwowa z przedstawicielami każdego biegu
6. Zawodniczeki do biegu na 500 m.
7. Zawodnicy do biegu na 1000 m.
8. Zawodnicy do biegu na 2000 m.

Przemarsz ulicami Staszica, Daszyńskiego i ul. Gen. Świerczewskiego – defilada (trybunę ustawić na wysokości sklepu muzycznego). Po defiladzie marsz ul. Wolności do domu ZWM. Zakończenie imprezy przewidziano na godzinę 15.45 po przybyciu przedstawicieli władz następuje wyciągnięcie

¹⁰ Święto polskiego ruchu ludowego obchodzone od 1931 r. w pierwszym dniu Zielonych Świątek.

¹¹ Notatka informacyjna nr 100 w sprawie przebiegu Święta Ludowego w województwie wrocławskim; Ocena przebiegu uroczystości dożynkowych na terenie Dolnego Śląska, [w:] J. Nowosielska-Sobel, G. Strauchold, *Piastowska-komunistyczna satysfakcja? Obchody rocznic historycznych i świąt państwowych na Śląsku po II wojnie światowej*, Wrocław 2008, s. 141-142; M. Ordyłowski, *Wieś dolnośląska w latach 1945-1956. Władza a społeczeństwo*, Wrocław 1999, s. 87.

¹² Uchwała PRN Zgorzelec nr. 62 z dnia 16.04.1948 r., PI -86/32/47/s. 183, [w:] J. Nowosielska-Sobel, G. Strauchold, *op. cit.*, s. 117-118.

flagi państwowej na maszt oraz po krótkim przemówieniu wręczenie nagród. Po wręczeniu nagród zostaje flaga państwowa opuszczona na dół. Na tym kończy się Narodowy Bieg Państwowy¹³.

Bardzo precyzyjny scenariusz zakończenia, w którym flaga państwowa opuszczona jest w dół, jakby na znak żałoby, nie pozostawia złudzenia, że to koniec radosnego świętowania. Wyraźnie odcinano się w ten sposób od obchodzonego przed wojną święta 3 Maja, czyli święta Konstytucji.

Natomiast w regionie częstochowskim należy odnotować pierwsze na terenach wyzwolonych po okupacji niemieckiej obchody Święta Ludowego w 1945 roku, które to przypadało na 20 maja, a więc niedługo po zakończeniu działań wojennych. Wówczas to Naczelny Komitet Wykonawczy Stronnictwa Ludowego zwrócił się do chłopów z odezwą następującej treści:

W pierwszym dniu Zielonych Świąt, tj. 20 maja, przypada nasze Chłopskie Święto, pierwsze nasze święto w Odrodzonej Polsce. W dniu tym pokażemy światu, że chłop polski jest dojrzałym obywatelem swego kraju. Pójdziemy tłumnie na powiatowe i wojewódzkie manifestacje, aby zadookumentować naszą wolę, nasze prawo do Ziemi, Wiedzy i Władzy. [...] Na gruzach krwi i życiem okupili naszą wolność i przyczynili się do zwycięstwa demokracji. Na gruzach tych oświadczamy mocno i zdecydowanie całemu światu, że polski chłop nie da się już odepchnąć od współudziału przy budowie Nowej Niepodległej i Demokratycznej Polski Ludowej¹⁴.

Przy tej okazji częstochowska gazeta „Głos Narodu” w dość obszerny i bardzo drobiazgowy sposób opisała obchody pierwszego Święta Ludowego, które odbyło się w podczęstochowskiej wsi Małusy Wielkie koło Olsztyna.

UWAGA!!! OBYWATELE MIASTA CZĘSTOCHOWY I OKOLICY

W związku z nowopowstającą Powiatową Szkołą Rolniczą w majątku Małusy Wielkie, z inicjatywy Kierownictwa tejże szkoły, przy poparciu Starostwa i Powiatowej Rady Narodowej, oraz przy współpracy miejscowego Związku Walki Młodych, podczas Zielonych Świąt w dniu 20 i 21 maja [1945 r.] organizuje się wielką imprezę dochodową na cele tejże szkoły. Kierownictwo zaprasza wszystkich obywateli o wzięcie możliwie jak najliczniejszego udziału w imprezie dla zapelnienia pustej jeszcze kasy szkolnej. Beztroskie spędzenie paru godzin w pięknym małusowskim parku uprzyjemnione będzie muzyką. Bufet obficie zapelniony, smaczny i tani. Dojazd pociągiem – Częstochowa stacja Olsztyn godz. 6 i 13 ze stacji Olsztyn miły spacer 2 km przez las sosnowy i pola do miejscowości Małusy Wielkie. Powrót tą samą drogą o godz. 11 lub 19. Dla chcących pozostać na noc przewidziane są noclegi. W razie nie pogody zabawa taneczna odbędzie się na Sali¹⁵.

Święto 1 Maja, zwane też oficjalnie od 1949 roku Świętem Pracy, zyskało zupełnie nowy wymiar, ponieważ ówczesne kierownictwo partii starało się nadać oficjalnej ideologii marksizmu-leninizmu status „religii panującej” i dzięki temu bardziej wzmocnić

¹³ *Ibidem*, s. 117-118. W cytatach zachowano pisownię oryginalną.

¹⁴ *Chłopskie Święto*, „Zielony Sztandar” 20.05.1945, nr 17, s. 1; J. Bińczak, *Święto Ludowe 1904-1964*, Warszawa 1965, s. 108-109.

¹⁵ *Uwaga!!! Obywatele miasta Częstochowy i okolicy*, „Głos Narodu. Informacyjny Dziennik Demokratyczny Ziemi Częstochowskiej” 20.05.1945, nr 81, s. 3.

kult państwowy oraz rytuał, która miała odtąd towarzyszyć narodowi co roku. Jednym z głównych uroczystości, w jakie były zaangażowane władze państwowe, było święto 1 Maja, a jego symbolem stały się słynne pochody majowe¹⁶. W każdym regionie Polski wydarzenia 1 Maja miały przeważnie jeden scenariusz. Jeśli chodzi o rejon dolnośląski w 1949 roku, w Bogatyni odbyły się obchody dla trzech gmin: Bogatyni, Opolna Zdrój i Działoszyna. Przygotowania zaczęto już kilka dni wcześniej. W przededniu miasteczko przybrało świąteczny nastrój: „Urządzono po prostu wyścig, kto bardziej pomysłowo udekoruje swój budynek, tak, że wszystkie gmachy były okazale udekorowane”¹⁷.

Po południu w Sali teatralnej PZPR odbyła się akademія złożona z części oficjalnej i artystycznej, stanowiąca preludium do właściwych obchodów.

W dniu 1 maja o godz. 7-mej syreny fabryczne oznajmiły pobudkę. O godz. 9-tej zgrupowane oddziały poszczególnych organizacji związków i zakładów pracy stawili się na placu zbiórki. Z każdą chwilą rósł las sztandarów i transparentów. O godz. 10.30 zaczęła się oficjalna część uroczystości. Przemówienia wygłaszali przedstawiciele: Partii, Organizacji Społecznych, Wojska oraz przedstawiciel delegacji czeskiej, która przybyła do Bogatyni w liczbie 10 osób. Po przemówieniach uformowano szczyk pochodu. Przez ulice naszego miasteczka przedfilował barwny pochód. Inteligent, robotnik i chłop w zwartych szeregach, ramię w ramię pod jednym sztandarem manifestowali jedność klasy robotniczej i całego ludu polskiego. Na trybunie delegacja złożona z przedstawicieli partii i organizacji społecznych odbierała defiladę. Pochyliły się sztandary i w poważnym skupieniu pochód przedfilował¹⁸.

Natomiast podobnie jak w Bogatyni obchody Święta 1 Maja we Wrocławiu wyglądały następująco:

OLBRZYMIA MANIFESTACJA ŚWIATA PRACY WE WROCŁAWIU

Wrocław. W dniu Święta Pracy na Placu Wolności zebrało się ponad 100.000 wrocławian na wiec, w czasie którego przemawiali, z ram. KC PPR pos. Dubiel, CKW PPS – pos. Bobrowski oraz delegat NKW SL wiceminister Drewnowski. Poseł Dubiel zobrazował ogrom zadań, jakie stoją przed nami na terenie Ziemi Zachodnich. Dzięki solidarności partii robotniczych prace te zostaną wykonane. Protektorzy anglosascy Niemiec mówią swoje – stwierdził mówca – a naród polski zrobi swoje. Przemówienie posła Bobrowskiego poświęcone było roli, jaką odegra zjednoczona demokracja polska w wykonaniu planu 3-letniego. Minister Drewnowski nakreślił znaczenie współpracy partii robotniczych ze stronnictwem polskim na Dolnym Śląsku. Po wiecu uformował się pochód, który przemaszerował ulicami miasta na Plac Grunwaldzki, gdzie olbrzymi pochód w przeciągu 4ch godzin defilował przed przedstawicielami władz państwowych, samorządowych i politycznych. Największy w Polsce plac zapełnił się po brzegi ludźmi. Po południu odbył się szereg imprez sportowych oraz wielka zabawa ludowa w Hali Tysiąclecia¹⁹.

¹⁶ P. Osęka, *op. cit.*, s. 95, 102.

¹⁷ Sprawozdanie z obchodu Święta 1-go maja w Bogatyni wspólnie z gminami Opolno Zdrój i Działoszyn, PI-86/32/7/s. 61, [w:] J. Nowosielska-Sobel, G. Strauchold, *op. cit.*, s. 118.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/301672/edition/288698/content?ref=desc> [dostęp: 17.04.2019].

Natomiast w Częstochowie, jak i we Wrocławiu święto 1 Maja zbyttnio się nie różniło i miało dość podobny przebieg.

ŚWIĘTO 1-MAJA W CZĘSTOCHOWIE

1-majowa manifestacja odbyła się w r.b. na Placu Daszyńskiego. Imieniem Komitetu Obchodu Świąta zagał uroczystość prezes MRN tow. K. Zajda po czym głos zabrał przedstawiciel CKW PPS minister odbudowy Kaczorowski. Mówca pozdrowił na wstępie czerwoną Częstochowę. Następnie omówił zadania i cele ruchu robotniczego, historię pierwszomajowych manifestacji w Polsce. Z kolei zabrał głos przedstawiciel KC PPR tow. poseł Cieślik. Mówca powitawszy zebranych mówił: „Klasa robotnicza od 58 lat obchodzi święto 1-go Maja. Czerwonego sztandaru nie zmiotł ani car, ani nie usunęła go przemoc granatowej policji. Przetrwał zwycięsko bezrobocie, lokauty, Berezę i więzienia. Proletariat nie ugiął się i uparcie walczył o realizację hasła jednności robotniczej o wyzwolenie ludu spod jarzma wyzyskiwaczy. Obok czerwonych sztandarów są dziś sztandary zielone. Świadczy to, że robotnik i chłop polski rozumie dobrze swe posłannictwo, zadania dnia: utrwalenie niepodległości i poprawę bytu szerokich mas. W r. 1945 Polska Partia Robotnicza zainicjowała 3-letni plan odbudowy kraju. W jego realizacji górnictwo przekroczyło już przedwojenne normy wydobywania, rozwija się hutnictwo, pracuje kolejnictwo, wzrasta oświata. Osiągamy to dzięki świadomemu wysiłkowi ludzi pracy, dzięki jednności działaniu dwu robotniczych partii, poparciui i współpracy z SL i SD. My postępujemy drogą słuszną, drogą walki z paskarstwem i nadużyciami realizując przede wszystkim hasło odbudowy kraju. Jednolity front partii robotniczych PPR i PPS najlepiej zapewni realizację naszych celów. Dążymy do zagospodarowania Ziemi Zachodnich i zabezpieczenia naszych granic na Odrze i Nysie. Ziemie te były polskie i polskimi pozostaną”. Kończąc swe przemówienie tow. Cieślik wzniósł okrzyk: „Niech żyje Blok Stronnictw Demokratycznych! Niech żyje sojusz Świata Pracy!”. Z kolei wygłosili przemówienia ob. poseł J. Palczewski, a imieniem SL ob. Kołodziejwski. Imieniem organizacji młodzieżowych wygłosił przemówienie ob. Góralski, a imieniem „Wici” ob. Nowak. Po przemówieniach nastąpiła defilada. Na czele pochodu szły poczty sztandarowe PPR i PPS, poczty ze sztandarami państwowymi, Rady Związków Zawodów, a dalej SL i SD. Dalej postępowały Komitety Miejskie PPR i PPS, oraz zarząd Pow. Rady Związków Zawodowych. Z kolei szły organizacje społeczne, dzielnice śródmiejskie, PPR i PPS oraz: „Bund”, Związki Zawodowe: Kolejjarze i Zw. Prac. Dróg Kolejowych, górnicy, metalowcy, włóknarze, pracownicy chemiczni, budowlani, samorządowcy, spółdzielcy, spożywcy, pracownicy leśni, drukarze, urzędnicy państwowi, dozorczy, organizacje młodzieżowe: OMTUR i ZWM, ZMD, WICI, ZHP, szkoły i Ormowcy. Defiladę zamykały barwnie przystrojone wozy z transparentami i eksponatami ilustrującymi osiągnięcia danych zakładów pracy. Jechały wozy: Huty „Częstochowa”, PCK, Wodociągów i Kanalizacji, Elektrowni Miejskiej, M. Zaw. Straży Pożarnej, Straży Pożarnej „Stradom”, Zakładów Ceramicznych i Państw. Przedsiębiorstwa Transportowego. Defilada trwała blisko 2 godziny. W manifestacji wzięło udział ok. 60.000 ludzi. W obchodzie wzięły również udział delegacje z pobliskich wsi²⁰.

W Częstochowie, podobnie jak w Zgorzelcu czy innych miejscowościach ziemi dolnośląskiej, święto 1 Maja było jednym z najbardziej hucznie obchodzonych świąt w mieście. Niezwykle ważne z propagandowego punktu widzenia było wytworzenie odpowiedniego nastroju wśród uczestników pochodu, stworzenie swego rodzaju takiej dumy i radości z tego, że bierze się udział w czymś doniosłym, w tej chwili, która trwa,

²⁰ <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/301673/edition/288699/content?ref=desc> [dostęp: 17.04.2019].

że każdy uczestnik będzie mógł przekazywać następnym pokoleniom to, co widział. Okólnik PZPR w sprawie obchodów 1 Maja mówił, że:

W pochodach należy budzić nastrój swobody, organizować muzykę i śpiew. Pochody nie mogą być zamienione w sztywne przemarsze, w których wojskowy dryl przytłumia wesołą i swobodną atmosferę i osłabia polityczną wymowę manifestacji. Ażeby podtrzymać żywy i bojowy nastrój trzeba przygotowywać grupy aktywistów, które będą inicjować śpiewanie pieśni, wznoszenie haseł, wykorzystać obok orkiestr dętych także inne zespoły muzyczne i wokalne oraz zawczasu zorganizować wśród młodzieży i w zakładach pracy nauczanie tekstów pieśni²¹.

Trening pożądanych postaw przedświątecznych, jakie miały towarzyszyć ludziom, miał być manewrem dopracowanym w szczegółach, aby każdy w ten dzień czuł się szczęśliwy. Akcje pierwszomajowe były przeprowadzane nawet wśród dzieci i młodzieży, a w 1950 roku nawet we wszystkich polskich przedszkolach.

Przedszkolaki uczyły też 1-majowe święto. Przed kilku dniami była u nich akademie. Dzieci śpiewały, mówiły wiersze, a przodownicy grzeczności i nauki otrzymali od komitetu rodzicielskiego nagrody – małe, piękne książeczki. Delegacja przedszkolaków – dziesięciu tzw. starszaków – uczestniczyć będzie w manifestacji 1-majowej²².

Również przed samym świętem były wydawane biuletyny Komitetów Wojewódzkich, w których wyraźnie wydawano instrukcje, w jaki sposób należy organizować pochód i w jakiej atmosferze ma przebiegać.

PPR NA DOLNYM ŚLĄSKU

BIULETYN KOMITETU WOJEWÓDZKIEGO POLSKIEJ PARTII ROBOTNICZEJ

Wrocław

Nr. 1.

Kwiecień 1948 r.

POCHODY 1-MAJOWE BĘDĄ SYMBOLEM WSPÓLNEGO MARSZU KU JEDNOŚCI ORGANICZNEJ
Z REZOLUCJI KC PPR I CKW PPS.

W obliczu wydarzeń na arenie międzynarodowej oraz wobec doniosłych zadań stojących przed narodem polskim – interes Państwa Polskiego i mas ludowych nakazuje jeszcze większe zwrócenie szeregów mas pracujących i wzmocnienie ich aktywności. Te cele przyświecać będą tegorocznej kampanii 1-majowej, która ogarnie wielkomilionowe masy ludzi pracy. We wszystkich miastach, miasteczkach i osadach fabrycznych, powołać należy Komitety 1-Majowe pod przewodnictwem PPR i PPS i Związków Zawodowych z udziałem przedstawicieli innych partii demokratycznych. Pochody 1-majowe staną się w tym roku symbolem dalszego zacierania się różnic między dwoma odłami ruchu robotniczego we wspólnym marszu ku ORGANICZNEJ JEDNOŚCI OBU ROBOTNICZYCH PARTII. Pochody 1-majowe winny się stać wyrazem dalszego zacieśniania się sojuszu robotniczo-chłopskiego, jako jednego z kamieni węgielnych demokracji ludowej. Pochody 1-majowe zadokumentują ideowe i organizacyjne zbliżenie naszej młodzieży, którą ożywia wspólny cel: SŁUŻBA POLSCE – POLSCE LUDOWEJ. Wzywając klasę robotniczą, masy pracujące i całe

²¹ Okólnik w sprawie kampanii 1 Maja [1949], [w:] M. Czyżniewski, *Propaganda polityczna władzy ludowej w Polsce 1944-1956*, Toruń 2005, s. 103-104.

²² „Sztandar Ludu”, 30.4-1.05.1955.

społeczeństwo polskie do uroczystego obchodu 1 Maja – Polska Partia Socjalistyczna i Polska Partia Robotnicza ustalają zgodnie, że obchód tegorocznego Święta Majowego odbędzie się pod hasłami: DO WALKI O UTRWALANIE POKOJU, O SUWERENNE PRAWA NARODÓW, O POSTĘP I DEMOKRACJĘ!

PRZECIW PODŻEGACZOM WOJENNYM, REAKCJI MIĘDZYNARODOWEJ I IMPERIALIZMOWI!

PRECZ Z PRÓBAMI ODBUDOWY AGRESYWNYCH NIEMIEC!

PRZEZ GOSPODARKĘ PLANOWĄ I WSPÓŁZAWODNICTWO PRACY DO ODBUDOWY GOSPODARCZEJ POLSKI, DOBROBYTU MAS I SOCJALIZMU!

NIECH ŻYJE SOLIDARNOŚĆ MAS LUDOWYCH WALCZĄCYCH O WOLNOŚĆ!

NIECH ŻYJE POKOJOWA WSPÓŁPRACA NARODÓW ZWIĄZKU RADZIECKIEGO I KRAJÓW DEMOKRACJI LUDOWEJ!

NIECH ŻYJE JEDNOLITY FRONT WIODĄCY DO JEDNOŚCI ORGANICZNEJ POLSKIEGO RUCHU ROBOTNICZEGO!

NIECH ŻYJE WOLNA, NIEPODLEGŁA, DEMOKRATYCZNA I LUDOWA POLSKA!

NIECH ŻYJE SOCJALIZM!²³

Również oprawie święta 1 Maja towarzyszyły hasła, które miały za zadanie zagrzewać naród oraz pokazywać potęgę i siłę państwa.

POD TYMI HASŁAMI BĘDZIEMY DEMONSTROWAĆ W DNIU 1-GO MAJA 1948.

1. NIECH ŻYJE 1 MAJA – DZIEŃ MIĘDZYNARODOWEJ SOLIDARNOŚCI MAS PRACUJĄCYCH!
2. NIECH ŻYJE 1 MAJA – ŚWIĘTO KLASY ROBOTNICZEJ I NARODU POLSKIEGO!
3. 1 MAJA – MANIFESTACJA JEDNOŚCI POLSKIEJ KLASY ROBOTNICZEJ!
4. JEDNOŚĆ KLASY ROBOTNICZEJ PODSTAWĄ JEDNOŚCI NARODU!
5. JEDNOŚĆ KLASY ROBOTNICZEJ NIWECZY NADZIEJE REAKCJI!
6. NIECH ŻYJE JEDNOLITY FRONT WIODĄCY DO JEDNOŚCI ORGANICZNEJ PPR I PPS!
7. JEDNOŚĆ KLASY ROBOTNICZEJ POMNOŻY SIŁY PAŃSTWA LUDOWEGO!
8. JEDNOŚĆ KLASY ROBOTNICZEJ WZMACNIA SOJUSZ ROBOTNICZO-CHŁOPSKI!
9. ROBOTNIK, CHŁOP I INTELIGENT PRACUJĄCY BUDUJĄ POTĘGĘ POLSKI!
10. JEDNOŚĆ KLASY ROBOTNICZEJ WZMACNIA WSPÓŁPRACĘ WSZYSTKICH STRONNICTW DEMOKRATYCZNYCH!
11. PRECZ Z PRAWICOWYMI ROZBIJACZAMI RUCHU ROBOTNICZEGO!
12. NIECH ŻYJE ZJEDNOCZONA PARTIA POLSKIEJ KLASY ROBOTNICZEJ!
13. JEDNOŚĆ ORGANICZNA PRZYŚPIESZA MARSZ DO SOCJALIZMU!
14. PRECZ Z ZAMACHAMI IMPERIALISTÓW AMERYKAŃSKICH NA WOLNOŚĆ NARODÓW!
15. MASY LUDOWE ŚWIATA STOJĄ NA STRAŻY POKOJU I WOLNOŚCI!
16. PRECZ Z PODŻEGACZAMI WOJENNYMI!
17. NIECH ŻYJE ZWIĄZEK RADZIECKI – OSTOJA POSTĘPU I POKOJU!
18. BRATERSKIE POZDROWIENIA ZWIĄZKOWI RADZIECKIEMU – OBROŃCY NIEPODLEGŁOŚCI NARODÓW!
19. NIECH ŻYJE BRATERSTWO NARODÓW SŁOWIAŃSKICH!

²³ <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/284940/edition/272153/content?ref=desc> [dostęp: 17.04.2019].

20. NIECH ŻYJĄ PAŃSTWA DEMOKRACJI LUDOWYCH – CZECHOSŁOWACJA, JUGOSŁAWIA, BUŁGARIA, RUMUNIA, WĘGRY!
21. NIECH ŻYJE SOJUSZ GOSPDARCZY Z BRATNIĄ CZECHOSŁOWACJĄ!
22. NIECH ŻYJE WALKA MAS LUDOWYCH WŁOCH I FRANCJI O POKÓJ I SUWERENNOŚĆ NARODOWĄ!
23. NIECH ŻYJE BOHATERSKA WALKA LUDU HISZPAŃSKIEGO PRZECIWKO FASZYSTOWSKIEJ DYKTATURZE FRANCO!
24. PRECZ Z ODBUDOWĄ NIEMIECKIEGO IMPERIALIZMU!
25. AGRESYWNE NIEMCY GROŻBĄ DLA EUROPY I ŚWIATA!
26. PLAN MARSHALLA NIESIE NIEWOLĘ I BEZROBOCIE!
27. POZDRAWIAMY LUDY KOLONIALNE WALCZĄCE O SWĄ WOLNOŚĆ Z IMPERIALIZMEM ŚWIATOWYM!
28. PRECZ Z PRAWICĄ SOCJALISTYCZNĄ – SOJUSZNIKIEM IMPERIALIZMU AMERYKAŃSKIEGO!
29. NIECH ŻYJE WALCZĄCA DEMOKRATYCZNA GRECJA!
30. TRZYLETNI PLAN – TO DROGA DO DOBROBYTU I POTĘGI GOSPODARCZEJ KRAJU!
31. PRACUJMY WYDAJNIE, GOSPODARUJMY OSZCZĘDNIE, ULEPSZAJMY ORGANIZACJĘ PRACY!
32. CZEŚĆ PRZODOWNIKOM PRACY!
33. NIECH ŻYJĄ PRZODUJĄCE ODDZIAŁY POLSKIEJ KLASY ROBOTNICZEJ! NIECH ŻYJĄ GÓRNICY, WŁÓKNIARZE, METALOWCY I KOLEJARZE!
34. WSZYSCY NA FRONT WSPÓŁZAWODNICTWA PRACY!
35. WALCZMY O JAKOŚĆ PRODUKCJI – PRECZ Z MARNOTRAWSTWEM!
36. WIĘCEJ ZIEMI POD PŁUG! WIĘCEJ ZBOŻA Z HEKTARA!
37. OŚRODKI MASZYNOWE – TO POMOC DLA MAŁOROLNEGO I ŚREDNIOROLNEGO CHŁOPA!
38. WIĘCEJ SKLEPÓW PAŃSTWOWYCH I SPÓŁDZIELCZYCH!
39. BUDUJMY OSZCZĘDNIE – ZBUDUJEMY WIĘCEJ!
40. SPEKULANTÓW I ŁAPOWNIKÓW DO OBOZÓW PRACY!
41. OCZYŚCIĆ INSTYTUCJE PUBLICZNE OD ZARAŻY BIUROKRATYZMU!
42. NIECH ŻYJĄ ZWIĄZKI ZAWODOWE – SZKOŁY PRACY SPOŁECZNEJ KLASY ROBOTNICZEJ!
43. NIECH ŻYJĄ ZWIĄZKI ZAWODOWE STOJĄCE NA STRAŻY OGÓLNYCH I CO-DZIENNYCH INTERESÓW KLASY ROBOTNICZEJ!
44. PRECZ Z ROZBIJACZAMI JEDNOŚCI ŚWIATOWEJ FEDERACJI ZWIĄZKÓW ZAWODOWYCH!
45. CZEŚĆ KOBIECIE POLSKIEJ – OFIARNEJ PRACOWNICY W ODBUDOWIE KRAJU!
46. W SŁUŻBIE I PRACY DLA KRAJU BUDUJEMY JEDNĄ ORGANIZACJĘ MŁODZIEŻY POLSKIEJ!
47. NAUKA I KULTURA DLA MAS!
48. SYNOWIE ROBOTNIKÓW I CHŁOPÓW NA WYŻSZE UCZELNIE!
49. WSZYSCY DO WALKI Z ANALFABETYZMEM!
40. W MARSZU DO SOCJALIZMU – DROGOWSKAZEM MARKSIZM!
41. NIECH ŻYJE WOLNA I NIEPODLEGŁA POLSKA!
42. NIECH ŻYJE SOCJALIZM!²⁴.

²⁴ <https://www.sbc.org.pl/dlibra/show-content/publication/edition/99107?id=99107> [dostęp: 17.04.2019].

Wśród najważniejszych świąt państwowych, jakie były obchodzone zaraz po 1 Maja, drugim takim świętem był już wspomniany 22 Lipca. Tego dnia obchodzone było święto uchwalenia Manifestu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego (PKWN), które przez władze PRL-u było traktowane jako data symboliczna przywrócenia polskiej państwowości na zasadach wyzwolenia spod jarzma faszystowskiego w 1944 roku. Od 1949 roku święto to zostało połączone z obchodami kolejnych rocznic ZMP (Związku Młodzieży Polskiej). Z tej okazji odbywały się corocznie Złoty Młodych Przodowników – Budowniczych Polski Ludowej, stanowiące integralną część święta 22 Lipca. Wcześniej (do 1949 r.) organizacja obchodów 22 Lipca należała do kompetencji rad narodowych. W sprawozdaniu Powiatowej Rady Narodowej w Zgorzelcu za lipiec 1947 roku nie ma wątpliwości, że święto to było już obecne, o czym świadczą okólniki WRN²⁵. Święto mogło umknąć uwadze sprawozdawcy, ponieważ jego organizatorem był Obywatelski Komitet Święta Odrodzenia, w skład którego wchodziły: Obywatelski Komitet Święta Odrodzenia, w skład którego wchodziły: związki zawodowe, Związek Samopomocy Chłopskiej, Liga Kobiet, organizacje młodzieżowe, organizacje społeczne²⁶. Instrukcja wskazywała, że „w roku bieżącym winno mieć charakter powszechnej i radosnej manifestacji na rzecz demokracji ludowej ze specjalnym podkreśleniem takich osiągnięć jak: jedność ruchu robotniczego, sojusz robotniczo-chłopski, jedność narodu oraz kierowanie uwagi na dalszy wysiłek pracy dla dalszych osiągnięć”²⁷.

Tak samo również w gazetach starano się nadawać świętom odpowiednią oprawę, opisując je znacznie wcześniej:

Święto Odrodzenia – dzień wolny od pracy

Prezydium Rady Ministrów komunikuje, że dzień 22 lipca jako dzień święta narodowego, jest wolny od pracy w urzędach, instytucjach państwowych i samorządowych²⁸.

W roku 1949 zaangażowanie rad narodowych w obchody Święta Odrodzenia wyglądało zgoła zupełnie inaczej, niż to przedstawiała propaganda. W początku lipca Wojewódzki Komitet Obchodu 5. Rocznicy Polski Ludowej rozesłał dość precyzyjny „Wzór ramowego programu”²⁹. Ujęto w nim dwa dni obchodów 21 i 22 lipca. Oba te dni wyraźnie się od siebie bardzo różniły. Dzień 21 lipca, w więc wigilia święta, akcentował poważny rytuał, ukazujący potęgę i wszechmoc władzy ludowej.

²⁵ Okólnik nr. 93/48 w sprawie uroczystej akcji świetlicowej TPŻ i 94/49 w sprawie: organizacji Święta Odrodzenia wraz z Instrukcją w sprawie obchodów 22 lipca PI-86/32/2, s. 31-42, [w:] J. Nowosielska-Sobel, *op. cit.*, s. 119.

²⁶ Instrukcja wymienia je: PCK, PPR, TPZ, Zw. Zaw. Osad. Wojsk, Związek Inwalidów Wojennych, Związek Uczestników Walki Zbrojnej, PZZ, Ligę Morską i stowarzyszenia sportowe, [w:] *ibidem*.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/304588/edition/291530/content?ref=desc> [dostęp: 17.04.2019].

²⁹ PI-86/32/7/, s. 58, [w:] J. Nowosielska, G. Strauchold, *op. cit.*, s. 120.

Uroczyste posiedzenie Powiatowych Rad Narodowych zagaja Przewodniczący. Referaty sprawozdawcze wygłosi starosta względnie burmistrz, podkreślając znaczenie uroczystości, reasumując najważniejsze momenty zmian dokonanych w naszej orientacji politycznej, ustrojowej, społecznej i gospodarczej. W przemówieniu należy wyszczególnić lokalne osiągnięcia i wymienić specjalnie zasłużonych działaczy miejscowych oraz przodowników pracy. Przemówienie winno w czasie nie przekroczyć 45 minut. Dalej powinna nastąpić dekoracja miejscowych zasłużonych i podziękowanie tych ostatnich³⁰.

W Częstochowie wyglądało to dość podobnie. Tak jak w przypadku podobnego święta władze już z półtoramiesięcznym wyprzedzeniem zaczęły organizować obchody święta 22 Lipca. Ogłaszano początek kampanii przygotowawczej, która polegała w głównej mierze na deklarowaniu kolejnych zobowiązań produkcyjnych. W związku z tą porą roku we współzawodnictwie intensywniej uczestniczyła w dużej mierze ludność zamieszkała na obszarach wiejskich i podmiejskich. Poczynając od 18 lipca, w zakładach pracy odbywały się akademie podsumowujące wyniki zobowiązań produkcyjnych. Podczas narad podsumowywano osiągnięcia, wychwalano ustrój i zagrzewano do jeszcze bardziej wytężonej i intensywnej pracy na rzecz nowej Polski Ludowej:

Na sesjach tych przewodniczący Rady Narodowej winien wygłosić referat o osiągnięciach 5-lecia Polski Ludowej, o dorobku swego terenu w dziedzinie gospodarki, kultury, oświaty, uaktywnienia społecznego mas ludowych oraz omówić aktualne zadania, stojące przed Radą Narodową i ludnością pracującą danego terenu³¹.

W Częstochowie, jak i całym kraju przygotowania do świąt rozpoczynały się znacznie wcześniej, bo już w połowie lipca. Wywieszano afisze, na których informowano społeczeństwo o prowadzonych z dużym rozmachem przygotowaniach do masowego obchodzenia świąt. Również w Częstochowie przygotowaniami do obchodzenia tych świąt zajmował się przede wszystkim Komitet Obchodu Święta Odrodzenia. Często wywieszano afisze oraz ogłoszenia, które miały na celu przyciągnięcie czytelnika oraz wyrażenie tego, w jaki sposób Komitet zamierza przygotować się do świąt. Jeden z takich afiszy pojawił się w 1948 roku na częstochowskich ulicach. Pisano w nim:

Powiatowy Komitet

Częstochowa, dnia 15 lipca 1948 r.

Obchodu Święta Odrodzenia

ODEZWA

Obywatele!

W dniu dzisiejszym 22 lipca obchodzimy czwartą rocznicę powstania Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego i ogłoszenia pamiętnego Manifestu. Manifest ten był zapowiedzią wszystkich reform i przeobrażeń społecznych, jakie w Polsce Ludowej zostały dokonane na płaszczyźnie politycznej, gospodarczej i kulturalnej. Likwidując obszarnictwo i zaspokajając wiekowy głód ziemi wsi polskiej przeprowadziliśmy w całym kraju reformę rolną, a unarodowiając wielkie

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Instrukcja w sprawie przygotowywania i przeprowadzenia obchodu 22 lipca 1953 r., Instrukcja w sprawie obchodu 22 lipca 1952 r., [w:] P. Osęka, *op. cit.*, s. 122.

zakłady przemysłowe stworzyliśmy szerokie możliwości rozwoju przemysłu w kraju. W ciągu czterech minionych lat umocniliśmy władzę Demokracji Ludowej w Polsce, zacieśniliśmy sojusz robotniczo-chłopski i inteligencji pracującej i zagwarantowaliśmy nasze granice na Odrze i Nysie, łącząc się trwałymi sojuszami z narodami słowiańskimi, miłującymi pokój i przeciwstawiającymi się zakusom imperializmu angloamerykańskiego.

Obywatele!

Dzień dzisiejszy jest świętem radości!

Uczymy go żywiłowo, spontanicznie, biorąc masowy udział w akademiach imprezach ludowych. Ze względu na okres żniwny Święto Odrodzenia odbędzie się w dniu 25 lipca 1948 roku.

Przewodniczący Powiatowego
Komitetu Obchodu Święta
Odrodzenia
Prezes
Powiatowej Rady Narodowej
K. Kołodziejski³².

Z kolei 22 Lipca według propagandzistów miał być głównym świętem Polski Ludowej. W trakcie obchodów pokazywano, że to jest nowy etap budowy państwa polskiego, którego historia zaczęła się właśnie od 22 Lipca.

pierwszy rząd mas pracujących pod kierownictwem klasy robotniczej i sojuszu ze Związkiem Radzieckim rozpoczął budowę demokracji ludowej w Polsce. Rocznicę Manifestu nazywano także [...] dniem wyzwolenia Polski przez Armię Radziecką, [który – A.T.] obchodzić będziemy jako święto ogólnonarodowe – dzień manifestacji całego ludu pracującego miast i wsi, jedynego gospodarza swego kraju, pod hasłami narodowego frontu walki o pokój i plan 6-letni, pod hasłami umocnienia sojuszu robotniczo-chłopskiego i spójni między miastem a wsią, pod hasłami wzmocnienia naszego wysiłku patriotycznego dla rozwoju sił Polski, dla umocnienia naszej niepodległości, przyspieszenia naszego marszu do socjalizmu, wzmocnienia światowego obozu pokoju i postępu³³.

Również same nastroje musiały być pozytywne i pokazywać radosne obchodzenie święta 22 Lipca. Przed świętem 22 Lipca 1950 roku w Częstochowie odznaczono przeddzień święta, czyli 21 lipca przodowników pracy:

Odnaki dla przodowników pracy w Częstochowie

W przeddzień Święta Odrodzenia, w godzinach popołudniowych odbyły się uroczyste sesje Miejskiej i Powiatowej Rady Narodowej w czasie których przewodniczący tychże wygłosili okolicznościowe referaty poruszając m.in. kwestię awanturniczej napaści imperialistów amerykańskich na lud północnej Korei. Mówcy stwierdzili że odpowiedzą na zakusy faszystów trumanowskich, zmierzających do rozpętania nowej wojny, jest pokojowa polityka ZSRR i krajów demokracji ludowej, których klasa robotnicza w twórczym wysiłku zmierza ku socjalizmowi. Dokonany również został przegląd osiągnięć w Częstochowie i powiecie częstochowskim a ponadto odznaczono przodowników

³² Odezwa Powiatowego Komitetu Obchodu Święta Odrodzenia w Częstochowie z 15 lipca 1948 roku, Muzeum Częstochowskie, [w:] K. Kersten, *Narodziny systemu władzy. Polska 1943-1948*, Paryż 1986, s. 66.

³³ Okólnik w sprawie obchodu 5 rocznicy Polski Ludowej, 1949; Instrukcja w sprawie obchodu 22 Lipca 1952, [w:] P. Osęka, *op. cit.*, s. 109.

pracy i działaczy społecznych. Złote Krzyże Zasługi za liczne potomstwo wręczono następującym matkom z Opatowa: Fr. Pisiakowej, A. Grzybowej, Wł. Kulejowej, Fr. Nowakowej, P. Olczykowej, S. Pamulowej, M. Psujowej, Fr. Krzysikowej i A. Królowej. Po zakończeniu sesji delegacje partii politycznych i zw. zawodowych złożyły wieńce przy pomnikach bohaterskich żołnierzy radzieckich. Z kolei 15-tysięczna rzesza robotników miejscowych zakładów pracy przedelflowała ulicami miasta, wznosząc okrzyki na cześć pokoju i wodza międzynarodowego proletariatu Generalissimusa Stalina³⁴.

Na ziemi dolnośląskiej wyglądało to następująco:

W woj. wrocławskim to Polski Odrodzonej było dniem licznych obchodów, zabaw ludowych, imprez artystycznych i zawodów sportowych. Największe uroczystości odbyły się w Oleśnicy, Trzebnicy, Wołowie, Środzie, Wałbrzychu, Jeleniej Górze, Ząbkowicach i Kłodzku. W uroczystościach wzięły udział tysięczne rzesze osadników, młodzież w strojach regionalnych i banderie konne³⁵.

Natomiast jeśli chodzi o przebieg święta Odrodzenia Państwa Polskiego, to obchody zarówno w Częstochowie, jak i we Wrocławiu wyglądały dość podobnie.

CZĘSTOCHOWA

W przeddzień Święta Odrodzenia we wszystkich świetlicach i zakładach pracy Częstochowy odbyły się uroczyste akademie, na których mówcy wskazywali na wielkie znaczenie Manifestu Lipcowego w życiu Narodu Polskiego. Wieczorem ulicami miasta przeciągnął capstrzyk imponujących rozmia-rów, w których wzięły udział wszystkie grupy społeczne miasta i okolicy. Po przemarszu złożono wieńce na grobie Nieznanego Żołnierza dla uczczenia poległych bojowników o wolność i demo-krację. Sam dzień święta upłynął w Częstochowie pod znakiem radości. We wszystkich dzielnicach miasta odbyły się zabawy ludowe³⁶.

WROCŁAW

W przeddzień wielkiego Święta Narodowego odbyły się we Wrocławiu we wszystkich ośrodkach pracy uroczyste akademie. Imponujący charakter miała akademie ogólnie miejska we Wrocławskim Teatrze Państwowym, na której zgromadziło się blisko 2 tys. osób. Po przemówieniach i odśpie-waniu *Roty* Filharmonia Wrocławska, Opera Dolnośląska i Państwowy Teatr wystąpiły z bogatym repertuarem artystycznym. Wieczorem odbył się na Placu Wolności capstrzyk³⁷.

System opresyjnej stalinowskiej propagandy utrzymał się do 28 czerwca 1956 roku, kiedy doszło do buntu robotników w Poznaniu w Zakładach im. H. Cegielskiego, nazywanych wówczas Zakładami im. J. Stalina (ZISPO). Do protestu przyłączyli się robotnicy innych zakładów, w tym Zakładów Naprawczych Taboru Kolejowego i innych. Bunt poznański przyspieszył zmiany w Polsce, spowodował transformację

³⁴ <https://www.sbc.org.pl/dlibra/show-content/publication/edition/233114?id=233114> [dostęp: 17.04.2019].

³⁵ http://www.biblioteka.czest.pl/zbiory/czasopisma/zycie_czestochowy/1947/Zycie_Czestochowy_Nr_025_1947.pdf [dostęp: 16.04.2019].

³⁶ <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/304592/edition/291534/content?ref=desc> [dostęp: 17.04.2019].

³⁷ *Ibidem*.

na szczytach władzy. Na czele państwa stanął ponownie Władysław Gomółka. W październiku 1956 roku w Warszawie do ludu przemówił nowy sekretarz I KC PZPR Władysław Gomółka, zapewniając, że w Polsce będą odtąd szanowane prawa robotników. Wydawało się też, że w Polsce złagodnieje propaganda, która była uprawiana w latach wcześniejszych, i nastąpi pewna odwilż. Szybko okazało się, że tzw. odwilż popaździernikowa miała bardzo kontrolowany i umiarkowany zakres³⁸.

Komunistyczni propagandziści okazali się dobrymi znawcami psychologii społecznej, chociaż dość często wynikało to z ich instynktu niż gruntownych studiów nad socjotechniką. Ich działalność nie sprowadzała się wyłącznie do brutalnego wtłaczania w społeczeństwo treści propagandowych. Oczywiście, zasypywanie kraju setkami tysięcy ulotek czy wywieszanie transparentów, gdzie tylko się dało, ma niewiele wspólnego z finezją i nie wymaga żadnego przygotowania teoretycznego. Zakres i metody działania propagandzistów niejednokrotnie wybiegały jednak poza taki sposób uprawiania propagandy. Arsenał metod propagandowych był naprawdę spory, a co najważniejsze, propagandziści potrafili stosować środki i metody zależnie od odbiorcy, z jakim mieli do czynienia³⁹. Słowo świąteczne stanowiło przede wszystkim element rytuału przejawiającego się na różnych poziomach.

Był on konsekwencją i jednocześnie przyczyną zaburzenia naturalnej hierarchii funkcji, jaką powinien pełnić tekst. Jeśli funkcja komunikatywna ustępuje pierwszeństwa funkcji impresywnej, a właściwie pozornie fałszywej, czy nawet funkcji rytualnej, wtedy staje się jasne, że istota tekstów propagandowych nie polegała na kontakcie z obywatelem, który był często pozorowany, ale przede wszystkim na zaistnieniu w określonym miejscu i czasie – w tym wypadku w określonej czasoprzestrzeni świątecznej. Owo zaistnienie miało być może w założeniu sprzyjać kontaktowi, ale przez dominację funkcji rytualnej kontakt ten okazywał się często pozorny⁴⁰.

Obchody świąt państwowych były opisywane w ówczesnej prasie. Jeśli chodzi o przekaz treści propagandowych, to główną rolę w kraju odgrywała „Trybuna Ludu”. W rejonie dolnośląskim takim organem była „Gazeta Robotnicza”, która była wydawana od 16 grudnia 1948 roku, po połączeniu dwóch głównych gazet okresu powojennego rejonu dolnośląskiego: „Trybuny Dolnośląskiej” – organu dolnośląskiego PPR oraz „Wrocławskiego Kuriera Ilustrowanego” – wydawanego przez PPS⁴¹. Natomiast w regionie częstochowskim głównymi tytułami prasowymi były: „Głos Narodu”, „Życie Częstochowy” wydawane od 1947 roku i „Gazeta Częstochowska”, która swoją

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ M. Czyżniewski, *op. cit.*, s. 260.

⁴⁰ A.D. Stasiński, *op. cit.*, s. 220.

⁴¹ *Encyklopedia Wrocławia*, Wrocław 2000, s. 8.

działalność rozpoczęła w 1956 roku. Od 1945 roku w rejonie częstochowskim była wydawana także „Trybuna Robotnicza” (inna nazwa „Trybuna Śląska”⁴²), w której również ukazywały się artykuły opisujące obchody świąt państwowych zwłaszcza 1 Maja oraz 22 Lipca. Gazety te w pewien sposób propagowały święta, a obszernie artykuły pokazywały, w jaki sposób były one widziane przez władze. Główną gazetą okresu Polski Ludowej była „Trybuna Ludu”, w której to ukazywało się mało materiałów związanych z obchodami świąt, gdyż swoją uwagę skupiała na wydarzeniach rozgrywających się w kraju oraz za granicą, publikowaniu przemówień partyjnych, wspieraniu inicjatyw państwowych, takich jak Plan 6-letni czy masowa kolektywizacja wsi, oraz na zmianach personalnych na szczeblach partyjnych⁴³. To wszystko powodowało, że na próżno było szukać wiadomości na temat obchodów świąt państwowych, prasa poświęcała za dużą uwagę obchodom świąt organizowanych na placu Defilad w Warszawie, gdzie władze państwowe mogły w ten sposób zademonstrować swoją siłę i pokazać, w jaki sposób należy przeżywać święta. Tak to musiało wyglądać. W Częstochowie dość szeroko prasa lokalna opisywała święta państwowe obchodzone w mieście, dość szczegółowo i drobniawo opisywała wydarzenia gazeta „Życie Częstochowy”. W numerze 25 z 22 lipca 1947 roku, kiedy w Częstochowie obchodzona była 3. Rocznicą Manifestu PKWN, gazeta opisała sposób, w jaki miasto przeżywało uroczystość. A oto treść programu uroczystości niepodległościowych, jakie miały się odbyć w Częstochowie dnia 22 lipca 1947 roku:

PROGRAM DZISIEJSZYCH UROCZYSTOŚCI Z OKAZJI „ŚWIĘTA NARODOWEGO”
Godz. 12-ta – bieg uliczny na 5000 metrów o nagrodę „Życia Częstochowy”, godz. 15.30 – koncert Miejskiej Orkiestry Symfonicznej w parku Staszica, godz. 16-ta – zabawy ludowe w parku 3-go Maja, na Rakowie, na Ostatnim Groszu, Stradomiu i Zawodziu – zawody piłki nożnej między drużynami reprezentacją Przemysłu Włókienniczego a reprezentacją Miasta Częstochowy, na Miejskim Stadionie Sportowym. Godz. 17-ta – bezpłatne przedstawienie w Teatrach Miejskich *Poskromienie złośnicy* i *Mariusz*. Godz. 16-ta i 18-ta – bezpłatne seanse w kinach. Wejście na wszystkie imprezy bezpłatne. W kościołach odbędą się nabożeństwa na intencję Odrodzonej Ojczyzny. Komitet wzywa całe społeczeństwo do wzięcia gremialnego udziału w uroczystościach oraz do dekoracji domów i wystaw sklepowych⁴⁴.

Natomiast dzień później zaraz po uroczystościach dnia 23 lipca 1947 roku ukazał się artykuł na temat tego, jak święto było obchodzone w Częstochowie.

⁴² Codzienny nakład na poziomie 120 tys. egz., weekendowy ok. 700 tys. egz. – M. Jachimowski, *Raport. Media periodyczne w przestrzeni województwa śląskiego*, Katowice 2010, s. 32.

⁴³ T. Strzyżewski, *Wielka księga cenzury PRL w dokumentach*, Warszawa 2015, s. 90.

⁴⁴ *Program dzisiejszych uroczystości z okazji „Święta Narodowego”*, „Życie Częstochowy. Głos Narodu” 22.07.1947, nr 25, s. 3.

POD ZNAKIEM PIEŚNI I ZABAW LUDOWYCH UPŁYNAŁ DZIEŃ ŚWIĘTA NARODOWEGO

Dzień Święta Narodowego obchodzony był w naszym mieście nadzwyczaj uroczystie. Pozamykane sklepy i warsztaty pracy, domy udekorowane flagami o barwach narodowych i przystrojone portretami dostojników państwowych, nadały miastu odświętny wygląd.

W godzinach porannych zostały odprawione we wszystkich kościołach msze św. na intencję odrodzonej Ojczyzny, a o godz. 12-tej odbyła się największa impreza sportowa dnia, bieg uliczny na dystansie 5 km o nagrodę „Życia Częstochowy” – o czym szczegółowo piszemy w innym miejscu. Popołudniu w parkach miejskich odbyły się imprezy wokalne. I tak o godz. 15.30 koncertowała w parku im. Staszica Miejska Orkiestra Symfoniczna. Piękne melodie ludowe ściągnęły do parku liczne rzesze wielbicieli dobrej muzyki, którzy rzęsiстыми oklaskami nagradzali MOS za bogaty i starannie przygotowany program.

O godz. 16-tej rozpoczęły się zabawy ludowe w parku 3 Maja, na Rakowie, Ostatnim Groszu, Zawodziu i Stradomiu. Rozbawione tłumy publiczności a zwłaszcza młodzież dawały upust swemu temperamentowi w ogniste tańczonym oberku, na zmianę przeplatane tangiem lub swingiem.

W kinach odbywały się bezpłatne seanse o godz. 16-tej i 18-tej, a Teatry Miejskie również urządziły bezpłatne spektakle, wystawiając – w Teatrze Wielkim *Poskromienie złoŹnicy* Szekspira, a w Teatrze Kameralnym komedie Pagnola – *Mariusz*.

Dzień Święta Narodowego upłynął w Częstochowie pod znakiem pieśni i zabaw, które stworzyły niezapomniany nastrój radości⁴⁵.

W ten sposób poprzez narrację, która została przedstawiona w tym artykule starano się przekonać czytelników, że święto narodowe było czynnikiem społecznym, które miało jednoczyć wszystkie warstwy społeczne.

Kanon świąt państwowych był praktycznie taki sam. O ile jednak w rejonie dolnośląskim uroczystości odbywały się tak jak w całym kraju, to w regionie częstochowskim problemem dla władz państwowych było sanktuarium maryjne na Jasnej Górze. Propaganda na wszelkie sposoby próbowała skłonić obywatela do porzucenia Kościoła i przyjęcia „nowej wiary” – kultu jednostki, uosabianej przez Stalina. Jednakże ludzie chodzili zarówno na wiece, jak i do kościoła. Sytuacja zmieniła się po 1956 roku, kiedy doszło do odrzucenia stalinizmu i chwilowego rozluźnienia presji państwa na społeczeństwo. Natomiast święta 1 Maja i 22 Lipca wpisały się w symbolikę świąt państwowych obchodzonych w Polsce Ludowej i zawsze będą się kojarzyć pokoleniom wychowanym w latach 1945-1989 z pochodami, marszami oraz swoistym przeżywaniem tych dni. To wszystko powoduje, że święta te miały swój jedyny i niepowtarzalny charakter⁴⁶.

⁴⁵ *Pod znakiem pieśni i zabaw ludowych upłynął dzień Święta Narodowego*, „Życie Częstochowy. Głos Narodu” 23.07.1947, nr 26, s. 4.

⁴⁶ A.D. Stasiński, *op. cit.*, s. 262.

Bibliografia

Źródła

- Chłopskie Święto*, „Zielony Sztandar” 20.05.1945, nr 17.
- Instrukcja w sprawie przygotowywania i przeprowadzenia obchodu 22 lipca 1953 r., Instrukcja w sprawie obchodu 22 lipca 1952 r.
- Odezwa Powiatowego Komitetu Obchodu Święta Odrodzenia w Częstochowie z 15 lipca 1948 roku, Muzeum Częstochowskie.
- Odrodzenie wraz z Instrukcją w sprawie obchodów 22 lipca PI-86/32/2.
- Odrodzenie wraz z Instrukcją w sprawie obchodów 22 lipca PI-86/32/7.
- Okólnik nr 93/48 w sprawie uroczystej akcji świetlicowej TPŻ i 94/49 w sprawie: organizacji Święta.
- Okólnik w sprawie kampanii 1 Maja [1949].
- Pod znakiem pieśni i zabaw ludowych upłynął dzień Święta Narodowego*, „Życie Częstochowy. Głos Narodu” 23.07.1947, nr 26, s. 4.
- Program dzisiejszych uroczystości z okazji „Święta Narodowego”*, „Życie Częstochowy. Głos Narodu” 22.07.1947, nr 25, s. 3.
- Sprawozdanie z obchodu Święta 1-go maja w Bogatyni wspólnie z gminami Opolno Zdrój i Działoszyn, PI-86/32/7.
- Uchwała PRN Zgorzelec nr. 62 z 16.04.1948 r., PI -86/32/47.
- Uwaga!!! Obywatele miasta Częstochowy i okolicy*, „Głos Narodu. Informacyjny dziennik demokratyczny ziemi częstochowskiej” 20.05.1945, nr 81, s. 3.

Opracowania

- Aronson E., Pratkanis A., *Wiek propagandy*, Warszawa 2005.
- Bińczak J., *Święto Ludowe 1904-1964*, Warszawa 1965.
- Czyżniewski M., *Propaganda polityczna władzy ludowej w Polsce 1944-1956*, Toruń 2005.
- Kersten K., *Narodziny systemu władzy. Polska 1943-1948*, Paryż 1986.
- Nowosielska-Sobel J., Strauchold G., *Piastowska-komunistyczna satysfakcja? Obchody rocznic historycznych i świat państwowych na Śląsku po II wojnie światowej*, Wrocław 2008.
- Ordyłowski M., *Wieś dolnośląska w latach 1945-1956. Władza a społeczeństwo*, Wrocław 1999.
- Ośęka P., *Rytuały stalinizmu. Oficjalne święta i uroczystości rocznicowe w Polsce 1944-1956*, Warszawa 2007.
- Stasiński A.D., *Święto zawłaszczonych znaczeń. 1 Maja w PRL. Ideologia, rytuał, język*, Wrocław 2006.
- Strzyżewski T., *Wielka księga cenzury PRL w dokumentach*, Warszawa 2015.

PROPAGANDOWE WYKORZYSTANIE ŚWIĄT I ROCZNIC W OKRESIE STALINOWSKIM (1945-1956) NA PRZYKŁADZIE REGIONU DOLNOŚLĄSKIEGO I CZĘSTOCHOWSKIEGO

Streszczenie

Po II wojnie światowej, na mocy układów, do jakich doszło w Jałcie, a potem w Poczdamie, Polska znalazła się w radzieckiej strefie wpływów. W wyniku przemian, jakie dokonały się w Polsce po II wojnie światowej, również i władza musiała się zmienić. W okresie od 1945 do 1956 r. możemy mówić o pierwszym okresie Polski Ludowej (oficjalnie dopiero w 1952 roku, po uchwaleniu konstytucji, nazwa państwa została zmieniona na Polską Rzeczpospolitą Ludową) – był to okres „stalinowski”. Polsce została

narzucona radziecka indoktrynacja społeczeństwa, a co za tym idzie także model państwowej propagandy. We wszystkich polskich miastach i regionach odbywały się różne święta państwowe, polityczne i lokalne, które były zgodne z tym, co narzuciła władza. Spośród nich najbardziej znane święta obchodzone 1 maja i 22 lipca. Również jeżeli chodzi o rejon dolnośląski i częstochowski, to system propagandy był taki sam jak w reszcie państwa polskiego. Władza na wszelkie sposoby chciała wpoić ludziom zupełnie nowe autorytety, nowy sposób życia oraz przeżywania czasu wolnego i świątecznego, który byłby zgodny z kanonem propagandy radzieckiej. Człowiek miał w ten sposób pracować, wyrabiać normę w zakładach pracy, a w dni wolne odpoczywać i uczestniczyć w świątach, których rozległy katalog zadekretowany został przez władze. W okresie stalinowskim wszystko było podporządkowane kultowi jednostki, a człowiek był pozbawiony wolnego sumienia, miał robić wszystko to, co władza mu przykazała. Sytuację tę dobrze wyraża rzeczywistość propagandowa poddana analizie w prezentowanym artykule w wymiarze lokalnego środowiska kulturowego.

Słowa kluczowe: propaganda, święto, 1 Maja, 22 Lipca, pochód, rejon dolnośląski, rejon częstochowski

PROPAGANDA USE OF HOLIDAYS AND ANNIVERSARIES
IN THE STALINIST PERIOD (1945-1956)
ON THE EXAMPLE OF THE LOWER SILESIA AND CZĘSTOCHOWA REGIONS

S u m m a r y

After World War II, by virtue of arrangements made in Yalta and then in Potsdam, Poland found itself in the Soviet sphere of influence. Changes that took place in Poland after the Second World War also required a shift in state power. The period from 1945 to 1956 – the Stalinist period – can be described as the first phase of People's Poland, although the name of the state was only changed to the Polish People's Republic in 1952, after the adoption of the Polish People's Republic constitution. Polish society was subject to Soviet indoctrination and the state practiced a model of Soviet propaganda. Various state, political, and local holidays in line with what the authorities imposed were held in all Polish cities and regions. Of these, the most well-known holidays are 1 May and 22 July. The propaganda system in the Lower Silesia and Częstochowa regions was the same as in the rest of the Polish state. The authorities wanted to instill in people completely new authorities and a new way of life in every possible way, making them experience free time and holidays in a manner consistent with the canon of Soviet propaganda – people were to work, perform highly in their workplaces, and, on a free day, to rest and participate in the holidays, whose extensive catalog was decreed by the authorities. During the Stalinist period, everything was subordinated to the cult of the individual, and a man deprived of his free conscience was to do everything that was commanded him. This situation is well expressed by the realities of propaganda, analysed in the presented article in the dimension of a local cultural environment.

Keywords: Propaganda, feast, 1 May, 22 July, parade, Lower Silesia region, Częstochowa area